

Ks. Ryszard Sztwchmiler

UWAGI NA MARGINESIE INSTRUKCJI EPISKOPATU POLSKI
O PRZYGOTOWANIU DO MAŁŻEŃSTWA Z 5.IX.1986

Najnowsza Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele katolickim została uchwalona na Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski obradującej w Tarnowie w dniu 5 września 1986 roku. Przez Stolicę Apostolską zaprobowana została dekretem Kongregacji Biskupów z dnia 17 stycznia 1987 r. Natomiast promulgowana została przez Księdza Kardynała Józefa Glempa. Przewodniczącego Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski i Prymasa Polski, dekretem z dnia 13 grudnia 1989 roku¹.

Instrukcja ta opublikowana była w latach poprzednich przez różne ośrodki, lecz zawsze bez daty uchwalenia i bez podpisów. Dopiero w 1990 roku ukazało się pierwsze oficjalne wydanie Instrukcji. Na polecenie Komisji Prawnej Episkopatu Polski przygotował ją do druku ks. prof. T. Pieronek, a wydało Wydawnictwo św. Stanisława B.M. Archidiecezji Krakowskiej. W wydaniu tym, poza samym tekstem instrukcji,² zamieszczone zostały bardzo pomocnicze formularze stanowiące 11 załączników tejże instrukcji oraz dokumenty poprzedzające jej promulgację (s. 62-68)³.

Instrukcja jest zredagowana komunikatywnym i bardzo konkretnym językiem, przeto jej stosowanie nie powinno nastęrczać większych trudności. Tym bardziej, iż ukazał się już do niej znakomity komentarz pióra ks. prof. hab. Wojciecha Góralskiego - kierownika Katedry Kościelnego Prawa Małżeńskiego i Rodzinnego

w KUL⁴. Niniejsze uwagi nie są więc pełnym komentarzem do instrukcji z 5.IX.1986 r., lecz jedynie kilkoma aktualnymi refleksjami związanymi z jej interpretacją oraz stosowaniem.

Duszpasterze pytają często o zakres obowiązywalności Instrukcji, a zwłaszcza o jej stosunek do poprzednich instrukcji Konferencji Episkopatu Polski dotyczących przygotowania do małżeństwa. Słusznie kwestię tę rozstrzyga ks. prof. Góralski w swoim komentarzu (s. 153). Instrukcja z 1986 r. całkowicie zastępuje bowiem instrukcje z 1946 roku⁵ oraz częściowo zastępuje dwie posoborowe instrukcje: z 12.II.1969 r. i z 11.III.1975 roku⁶. Szkoda, że w samym tekście ostatniej instrukcji nie ma tego ustosunkowania się do poprzednich instrukcji. Jednak na podstawie zasad ogólnych wiadomo, że z dwu poprzednich instrukcji nie obowiązuje to, co w ostatniej instrukcji zostało na nowo i odmiennie uregulowane. Część pierwsza nowej instrukcji (o przygotowaniu duszpasterskim) przejmuje wiele rozstrzygnięć zawartych w poprzednich instrukcjach. Zaś część druga (przygotowanie prawne) jest nowym i całościowym uregulowaniem kwestii związanych z kanonicznym badaniem narzeczonych oraz wypełnianiem protokołu z rozmów przeprowadzanych z narzeczonymi.

Celem wydania ostatniej instrukcji jest nie tylko przystosowanie wymagań Kościoła do aktualnej sytuacji życia parafialnego oraz potrzeb nunturientów, lecz także pewne ujednoczenie wymagań stawianych narzeczonym w całej Polsce. Pewną trudność dla duszpasterzy stanowi (nie zawsze czytelne dla nich) określenie granicy między przygotowaniem bliższym a bezpośrednim do małżeństwa. Dlatego w parafiach często mylnie utożsamia się 10 katechez przedmażeńskich, wspomnianych w n. 14 instrukcji jako forma minimalnego przygotowania bliższego, z cyklem ka-

techez przedślubnych, wymaganych w okresie przygotowania bezpośredniego, których nigdy nie można zaniedbywać, a które często także prowadzi się w formie 10 katechez. Do wyjaśnienia tej wątpliwości konieczna jest dokładna analiza postanowień zawartych w numerach: 9, 12, 14, 18 i 23 instrukcji. Za mało bowiem zwraca się uwagę na wyraźny wymóg instrukcji, aby z katechez przedślubnych (w okresie przygotowania bezpośredniego) korzystali absolutnie wszyscy narzeczeni, niezależnie od tego, czy odbywali normalne, czy skrócone (10 spotkań) przygotowanie bliższe⁷. Wydaje się, że pomocą w tym względzie byłoby opracowanie propozycji oddzielnych cykli katechez (dla całego kraju), wraz z zaznaczeniem, od którego cyklu przygotowania i do którego wymagania (numeru) instrukcji one się odnoszą.

Bardzo pożyteczny i chwalebny jest powrót instytucji zaręczyn, gdyż pomaga ona w odpowiedzialnym przygotowaniu się do małżeństwa. Z norm zawartych w numerach 32-33 Instrukcji (wydanych na podstawie kan. 1062 § 1) wynika, że zaręczyny winny odbywać się w domu narzeczonej lub narzeczonego. Powinna to być skromna uroczystość rodzinna (nie analogiczna do wesela), której najistotniejszym elementem jest przyrzeczenie małżeństwa. Przyrzeczenie powinno być przez obie strony traktowane poważnie. Może ono być bezwarunkowe, ale może też zawierać jakiś godziwy warunek. Uroczystość zaręczyn winna też mieć pewien wymiar religijny. Powinna to być przynajmniej wspólna modlitwa zebranych rodzin i ewentualne pobłogosławienie przez rodziców pierścionków zaręczynowych (jeśli takie są)⁸. Wydaje się, iż wskazane byłoby uczestniczenie z tej okazji w Mszy św., może nawet zamówionej w intencji naręczonych. Jednak w kościele nie powinno być żadnych obrzędów zaręczynowych, gdyż

mogłyby one tworzyć wrażenie, iż zaręczyny są czymś analogicznym (a dla niektórych nawet zastępczym) do ślubu. Należałoby zachęcić narzeczonych, aby z tej okazji przyjęli sakrament pokuty i Eucharystii, co powinno podkreślić także szczerłość ich intencji.

Duszpasterzom należy przypomnieć, iż są oni proboszczami własnymi narzeczonych nie z racji ich zameldowania na ich terenie, lecz z racji stałego lub tymczasowego zamieszkania (n. 37 i 45). Zaś zamieszkanie na terenie parafii ustala się na podstawie kryteriów podanych w kan. 102 § 1-2 KPK. Zameldowanie uwidocznione w dowodzie osobistym jest ważną informacją, lecz nie jest kryterium decydującym; czasem bowiem faktyczne miejsce zamieszkania może być inne niż miejsce zameldowania.

Uprawnionych do asystowania przy zawieraniu konkretnego małżeństwa czasem może być kilku proboszczów. Każdy z nich ma jednakowe prawa do przeprowadzenia kanonicznego badania i błogosławienia małżeństwa. Konferencja Episkopatu dopuszcza dalsze stosowanie "niepamiętnego zwyczaju zawierania małżeństwa w parafii narzeczonej" (n. 36), lecz wyraźnie zaznacza, iż nie narusza to postanowienia kan. 1115, czyli równej kompetencji także proboszcza narzeczonego. Biskupi polscy delikatnie sugerują respektowanie tego zwyczaju⁹, lecz decyzję pozostawiają proboszczom, którzy winni tę sprawę między sobą (w duchu dobrego sąsiedztwa i przyjaźni) uregulować. Kwestia wymaga wielkiej roztropności, taktu i uczciwości, tak ze strony duszpasterzy jak i narzeczonych.

W numerze 41 biskupi zalecają, aby wypełnianie protokołu rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi nie było przeprowadzane tylko formalnie. Polecają oni, aby zawarte tam pyta -

nia były tak objaśnione i uzupełnione pod względem pastoralnym, aby były dobrze i dokładnie zrozumiane. Tylko wtedy bowiem spełniają one właściwie swoje zadanie, to znaczy pomagają ustalić rzeczywisty stan i nastawienie narzeczonych do wielu spraw o fundamentalnym znaczeniu dla trwałości i pomyślności ich związku. Niestety, wiele formularzy rozprawdzonych w diecezjach¹⁰ i służących spisaniu protokołów przedślubnych posiada błędne sformułowania, które bez głębszej analizy i studium ze strony duszpasterza mogą być błędnie rozumiane przez niego i przez narzeczonych¹¹. Szczęśliwie się stało, iż ukazało się wspomniane już oficjalne wydanie Instrukcji wraz z załącznikami, w którym to wydaniu błędy te zostały usunięte¹².

Wydaje się, iż warto wśród duszpasterzy upowszechnić określenie "odpis metryki chrztu" lub "wypis z metryki chrztu", aby podkreślić ważność i nienaruszalność tego zasadniczego dokumentu. Narzeczeni nie mogą dostarczyć metryki chrztu, gdyż ona zawsze pozostaje w parafii, gdzie chrzest był przyjęty¹³.

Okazuje się, że wśród duszpasterzy występuje brak jasności odnośnie używanej w instrukcji terminologii związanej z przeszkodami małżeńskimi oraz dyspensowaniem od nich. Wynika to chyba z tego, iż w normach generalnych kodeksu mowa jest tylko o dyspensowaniu (kan. 85-93), a nie ma mowy o zezwoleniach i o relacji między zezwoleniem a dyspensą. Zaś w prawie małżeńskim mówi się o przeszkodach do małżeństwa i odpowiadających im dyspensach¹⁴, oraz o zakazach zawarcia małżeństwa i odpowiadających im zezwoleniach¹⁵. Zawarte w n. 50 instrukcji sformułowanie, iż od podwyższonego przez Konferencję Episkopatu wieku do godziwego zawarcia małżeństwa należy - w razie potrzeby -

uzyskać dyspensę od ordynariusza miejsca, można rozumieć w ten sposób, że słowo "dyspensa" jest tu użyte w sensie szerszym, odnoszącym się nie tylko do przeszkód małżeńskich (podobnie jak np. mówi się o dyspensie od formy). Choć do ważności i godziwości małżeństwa wystarczy, że będzie udzielone zezwolenie, to można też ten akt zrozumienia i łaski ordynariusza miejsca nazwać dyspensą¹⁶.

Szkoda, że w numerze 100 Instrukcji nie wymieniono (w jednym miejscu) wszystkich sytuacji, w których na zawarcie małżeństwa wymagane jest zezwolenie ordynariusza miejsca. Duszpasterze powinni wiedzieć, iż poza sytuacjami wymienionymi w kan. 1071, 1102 § 3 oraz w n. 100 instrukcji, zezwolenia ordynariusza miejsca wymagane jest także przy zawieraniu małżeństw mieszanych (kan. 1124 i Instrukcja n. 79 i 83) oraz przy zawieraniu małżeństw tajnych (kan. 1130). Przy okazji można zwrócić uwagę na potrzebę dokładnej interpretacji wymagania zawartego także w n. 100 instrukcji. Rodzi się bowiem problem, czy przy zawieraniu małżeństwa z osobą która wcześniej zawarła związek cywilny z inną osobą i uzyskała cywilny rozwód, a nie ukończyła jeszcze 21 (mężczyzna) lub 18 lat (kobieta), potrzebne jest dodatkowe zezwolenie ordynariusza miejsca, czy zawiera się ono w zezwoleniu od braku wieku wymaganego w n. 50 instrukcji¹⁷.

W sprawie głoszenia zapowiedzi przedślubnych należy podkreślić wyraźne zliberalizowanie przepisu dotyczącego ustnego głoszenia zapowiedzi. Obecnie wystarcza bowiem dwukrotne ich wygłoszenie (podczas licznie uczęszczanych nabożeństw parafialnych) w jedną tylko niedzielę lub święto obowiązujące¹⁸. Daje to więc możliwość o wiele szybszego wygłoszenia zapowiedzi niż w formie pisemnej, gdyż wtedy zapowiedzi winny być wywieszono-

ne przynajmniej przez 8 dni (w których wystąpią dwie niedziele lub niedziela i święto obowiązujące)¹⁸.

W oficjalnym wydaniu krakowskim Instrukcji poprawiono niektóre niezręczne lub błędne sformułowania zawarte w wydaniach poprzednich²⁰, dzięki czemu może ono być traktowane jako wydanie wzorcowe. Z uwagi na niewielkie jeszcze rozpowszechnienie właściwej (krakowskiej) wersji Instrukcji należy postulować szybkie jej rozpowszechnienie w całym kraju. Wydaje się, iż celowe byłoby ponadto łączne wydanie wszystkich trzech posoborowych instrukcji dotyczących przygotowania do małżeństwa²¹, a szczególnie uwzględnienie lub wyróżnienie tych fragmentów poprzednich instrukcji, które w dalszym ciągu obowiązują.

Przypisy

1 Dekret Prymasa Polski N. 3592/89/P. Jako datę promulgacji podaje się też 11.III.1987. Zob. W. Góralski, *Ius matrimoniale. Ze studiów nad kościelnym prawem małżeństwa*, t. 1, Lublin 1990 s. 153; Por. "Wiadomości Diecezjalne Lubelskie" 62:1988 s. 80.

2 Tekst został wydany bardzo starannie, usunięto zeń wiele błędów (zwł. drukarskich) występujących w poprzednich (nieoficjalnych) wydaniach. Niestety, brak w nim także podpisu autora dokumentu oraz daty wydania (podczas gdy poprzednie instrukcje Episkopatu Polski w tej materii - z 1969 i 1975 r. - zawierały dane tego rodzaju).

3 Konferencja Episkopatu Polski dołączyła do instrukcji następujące formularze:

1/ protokół rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa,

- 2/ stwierdzenie faktu chrztu św. i stanu wolnego (na podstawie zeznań świadków),
- 3/ przysięga narzeczonego o stanie wolnym,
- 4/ oświadczenie i przyrzeczenia nupturientów przy zawieraniu małżeństwa mieszanego,
- 5/ przyrzeczenia nupturientów przy małżeństwie z osobą ochrzczoną ale niewierzącą lub osobą która formalnie odstąpiła od Kościoła,
- 6/ prośba o ogłoszenie zapowiedzi,
- 7/ licencja asystencji przy małżeństwie,
- 8/ zawiadomienie o małżeństwie zawartym na podstawie licencji,
- 9/ zezwolenie na przeprowadzenie rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi poza uprawnioną parafią,
- 10/ zawiadomienie o zawarciu małżeństwa,
- 11/ pytania dla świadków w sprawie stwierdzenia domniem. śmierci. Zob. Instrukcja, s. 42-59.

4 Góralski, *Ius matrimoniale*, t. 1, s. 152-202.

5 Instrukcja o kanonicznym badaniu narzeczonych przed ślubem (uchwalona dnia 9 września 1946 r. na Plenarnej Konferencji Biskupów Polskich w Częstochowie), Olsztyn 1947.

6 Pierwsza instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa o przygotowaniu wiernych do sakramentu małżeństwa i o duszpasterstwie rodzin, w: *Prawodawstwo Kościoła w Polsce 1961-1970*, t. 1 (oprac. T. Pieronek), Warszawa 1971, s. 264-275; Druga Instrukcja Episkopatu Polski dotycząca przygotowania do małżeństwa i życia rodzinnego oraz wprowadzenia nowego obrzędu sakramentu małżeństwa, "Warmińskie Wiadomości Diecezjalne" 30:1975, s. 65-71.

7 Zob. zwłaszcza n. 18 i 23.

8 Zob. n. 32 Instrukcji.

9 Zob. Góralski, *Ius matrimoniale*, t. 1, s. 167.

10 Np.: Formularz 1 (załącznik do Instrukcji): "Protokół rozmów kanoniczno-duszpasterskich z narzeczonymi przed zawarciem małżeństwa", wydany przez LWD-ZPD-Zam. 35/87-1000.

11. Zob. np. (w formularzu z 1987 r. jw) przypis do punktu 6.e., gdzie brakuje dopowiedzenia: "w stosunku do niepełnoletnich"; Podobnie przy pytaniu 13 o przeszkodę przyzwyczajenia publicznej (kan. 1093) postawiono pytanie (wyjaśniające?): "Czy istnieje między narzeczonymi pokrewieństwo naturalne?", które na pewno nie wyjaśnia istoty przeszkody.

12. Zob. Instrukcja, s. 43 i 45: Uwaga do pytania 6.e) została właściwie uzupełniona: zaś do pytania 12 (o przeszkodę przyzwyczajenia publicznej) dano następujące pytanie wyjaśniające: "Czy narzeczeni nie pozostawali z krewnymi drugiej strony w związku małżeńskim nieważnym lub w konkubinacie?".

13. Zob. Instrukcja, s. 44 i 96.

14. Zob. kan. 1078-1082 i 1086 § 2.

15. Gdzie w tekście oryginalnym używa się terminów: "licentia" lub "permissio". Zob. kan. 1071 § 1-2, 1102 § 3, 1124 i 1130-1131. Zob. też w instrukcji n. 79 i 89. Ponieważ w świetle kan. 1075 § 2 podwyższony wiek do godziwego zawarcia małżeństwa nie jest przeszkodą w ścisłym znaczeniu, lecz zakazem, także "zezwoienia" czy "nihil obstat" ordynariusza miejsca na zawarcie małżeństwa bez osiągnięcia tego wieku są wystarczającą formą zwolnienia z zachowania wspomnianego prawa wydanego przez Konferencję Biskupów (o co wyrażali obawy niektórzy uczestnicy sympozjum nt. małżeństwa chrześcijańskiego, zorganizowanego w KUL 18.02.1992).

16. Zgodnie z kan. 85, 87 § 1 oraz kan. 88 Zob. Góralski, *Ius matrimoniale*, t. 1, s. 173.

17. Wiek ten bowiem może być z czasem zmieniony, a tu chodzi o dodatkowe zabezpieczenie młodocianych narzeczonych przed kolejnym lekkomyślnym krokiem.

18. Instrukcja, n. 95. Zob. Góralski, *Ius matrimoniale*, t. 1, s. 195; Z obserwacji wynika jednak, iż w wielu niedużych parafiach w dalszym ciągu głosi się zapowiedzi przez 2 lub 3 kolejne niedziele.

19 Praktyka pokaże, jak te różne wymagania zostaną przyjęte i realizowane. Instrukcja nie jest bowiem jeszcze szeroko rozpowszechniona.

20 Były to zapewne błędy drukarskie, ale utrudniały lekturę tekstu. Zob. np. n. 51 ("niezgodność fizyczna /impotencja/ zamiast "niezdolność"), n. 68 (istotny "przedmiot" małżeństwa - zamiast "przymiot").

21 Instrukcji z 12.02.1969 r. z 11.03.1975 oraz najnowszej z 5.09.1986. Ponieważ jedna z nich dotyczy także duszpasterstwa rodzin, można razem wydać także instrukcję z 11.03.1987 r. w sprawie duszpasterstwa małżeństw o różnej przynależności kościelnej.

Ks. Józef Krukowski

PROBLEM ROZDZIAŁU KOŚCIOŁA OD PAŃSTWA W POLSCE

1. W debacie, jaka toczy się obecnie w Polsce nad istotnymi założeniami nowej demokracji, często stawiany jest problem: Czy współczesne państwo polskie ma być państwem świeckim opartym na zasadzie "rozdzielenia Kościoła od państwa? Czy ma to być państwo wyznaniowe katolickie? Zagadnienie to stawiane jest zwłaszcza w dyskusji nad projektem Konstytucji III Rzeczypospolitej. Szereg ugrupowań politycznych zarówno postkomunistycznych jak i skrajnie liberalnych wysuwa postulat wpisania do Konstytucji formuły "rozdzielenia" /Sojusz Lewicy Demokratycznej, Unia Demokratyczna, Polskie Stronnictwo Ludowe, Stronnictwo Demokratyczne, Unia Polityki Realnej/. Natomiast Konferencja Episkopatu Polski oraz ugrupowania polityczne o orientacji chrześcijańsko-demokra-